

Koppándi Botond Péter

Isteni vagy emberi?¹

„A mostani esetre is azt mondom: hagyjátok békén ezeket az embereket, és bocsássátok el őket. Mert ha emberektől való ez a szándék vagy ez a mozgalom, akkor megsemmisül; ha pedig Istentől való, akkor úgysem tudjátok megsemmisíteni őket, és még úgy tűnhetne, hogy Isten ellen harcoltok. Azok hallgattak rá...”

(ApCsel 5,38–39)

Egy vasárnap délelőtti istentiszteleten – miután a lelkész felolvasta a bibliai tanítást, és éppen hozzákezdett volna prédikációja elmondásához – a karzaton felállt a padból egy ember, és harsány hangon így kiáltott: „Isten üzenetét hoztam!” Az emberek mozgolódni kezdtek, kíváncsian forgatták a fejüket, nézték, ki lehet az, aki így félbeszakítja az istentiszteletet, majd a lelkész intésére két egyházi loholt fel a lépcsőkön, karon ragadták az ismeretlen férfit, és határozott mozdulatokkal kivezették a templomból, még mielőtt kifejthette volna, hogy mit is akart általa üzenni Isten... (Thomas G. Long története)

Ez azért elég különös, nem? Évszázadok óta, vasárnapról vasárnapra lelkészek garmadája áll ki a keresztény szószékekre, azt mondja: „Isten üzenete tehát ez...” – és senki sem mozdul, sőt a szószékekre szegezett tekintettel, kíváncsian várja, hogy vajon mi is lehet az aznapi üzenet.

Ne értsétek félre, Testvéreim, nem panaszkodni akarok, jól van ez így, de azért mégiscsak ironikus: valaki előáll, azt mondja: Isten üzenetét hozta, és erre ellentmondást nem tűrően kivezetik a templomból. Persze mondhatnánk: nem így kell ezt tenni, az illető nem jól választotta meg az időpontot, vagy valami veszélyes, önjelölt próféta lehetett – nem tudjuk. Az a biztos, hogy a templomban lévők úgy gondolták, nem Isten, hanem egy egzaltált ember akart szólni, nem a Szentlélek, hanem egy szerencsétlen flótás akart bezavarni a vasárnapi nyugalomba.

¹ Elhangzott Bukarestben, 2018. április 17-én.

Pedig a jókor, jó helyen elmondott prófétai szó – Isten üzenetét szeretném elmondani – világot képes teremteni, háborgó tengereket képes lecsendesíteni, csak legyen meg hozzá az a belső tekintély, ami által szavaknak súlya van. Mint Gamáielnek, a zsidó rabbinak, aki úgy emelkedett szólásra, hogy érződött: Isten üzenetét hordozza, tekintélye az isteni erő és az emberi kvalitás kettősségéből fakadt. Gamáiel jeruzsálemi írástudó farizeus volt, a híres Hillél rabbi egyenes ágú leszármazottja, unokája. Talán a nomen est nomen – nevének jelentése: Isten jót tett velem – kötelezte arra, hogy jó ember legyen. Az ApCsel 22,3 szerint Pál apostol tanítómestere volt, nevet és hírnevet szerzett magának a zsidó nagytanácsban, a Szanhedrinben, amikor szólásra emelkedett. Az előzmények alapján mondatainak még nagyobb súlya volt.

Ekkor már túl vagyunk a Szentlélek kitöltetésén, a keresztény egyház elindult hivatásbetöltő útjára, az apostolok által „sok jel és csoda történt a nép között” (ApCsel 5,12). Az Űr egyre csak növelte a hívők számát, Péter apostol munkája nyomán sokan meggyógyultak. A főpap és a szadduceusok parancsára az apostolokat elfogták, börtönbe zárták, de az Űr angyala éjszaka megnyitotta nekik a börtön kapuit, és ezzel bírta meg őket: „Menjetek, álljatok fel a templomban, és hirdessétek a népnek ennek az életnek minden beszédét!” (5,20) Űk korán reggel már a templomba mentek, és ott tanítottak, de emiatt ismét elvezették őket, a nagytanács elé állították, és elkezdték kihallgatásukat: „Szigorúan megtiltottuk nektek, hogy tanítsatok annak a nevében, és íme, egész Jeruzsálemet betöltitek tanításotokkal.” – hangzik el ellenük. De Péter és az apostolok így válaszolnak: „Istennek kell inkább engedelmessé válnunk, mint az embereknek!” Amikor ezt a nagytanács tagjai meghallották, dühükben a fogukat csikorgatták, és elhatározták, hogy végeznek velük.

Ekkor állt elő Gamáiel, és valóban isteni üzenetet hordozva, sztentori hangon így szólt:

Izráelita férfiak! Jól gondoljátok meg, hogy mit akartok tenni ezekkel az emberekkel! Mert nem is olyan régen felkelést szervezett egy bizonyos Teudás, és azt állította magáról, hogy ő a Messiás! Csatlakozott is hozzá mintegy négyszáz ember, de miután végeztek vele, akik bíztak benne, azok mind elszéledtek, és így a mozgalom semmivé lett. Ugyanígy járt a galileai Júdás is: sokakat állított a maga pártjára, de miután meghalt, akik bíztak benne, azok is mind szétszóródtak. Majd így folytatta: A mostani esetre is azt mondom: hagyjátok békén ezeket az embereket, és bocsássátok el őket. „Mert ha emberektől való ez a szándék vagy ez a mozgalom, akkor megsemmisül; ha pedig Istentől való, akkor úgysem tudjátok megsemmisíteni őket, és még úgy tűnhettek fel, mint akik Isten ellen harcoltak.”

Testvéreim, de sokszor elkelt volna 450 éves történelmünk során ez a higgadt, bölcs, isteni és belső tekintélyből fakadó hozzászólás/hozzaállás! Mennyi szenvedéstől, megpróbáltatástól megkímélt volna bennünket az élet! De nem, sokáig nem akadt egy Gamáiel, aki a szorongattatásban békét teremtve így csitította volna le elleneinket: Hagyjátok! Mert ha emberektől való..., megsemmisül; ha Istentől való, akkor meg...

Pedig olyan jól indult minden! Mindjárt az elején, rögtön akadt valaki, aki gamáieli bölcsességről tett tanúbizonyságot, amikor felismerte, hogy ahhoz, hogy országában béke legyen, hagyni kell a reformáció tanait és eszméit szabadon áramlani. Igen, a nyolc nyelven beszélő, humanista műveltségű, könyvbarát és zeneszerető, ám tragikusan korán eltávozó János Zsigmondról beszélünk, aki azon fáradozott, „hogya ne a kard, hanem a szó hozzon megbékélést a felekezetek között” (Balázs Mihály). A hitvitákon ezzel a tekintéllyel elnökölt, és adott szót Luther, Kálvin vagy Arius hirdetőinek – mondjátok, szóljátok tanaitokat, hadd lássuk, Istentől való embertől való-e szándékotok?

Talán ezt az isteni szikrát láthatta meg Dávid Ferenc tekintetében, amikor így szólt: „Az anya nem tapossa lábba eltévedt gyermekét, de megjavítani igyekszik. (...) Ha hibásak lennénk is, Isten parancsa szerint meggyógyítani kellene bennünket, nem pedig elveszteni.” És amikor a prófétai lélek és a higgadt bölcsesség egymásra talált, akkor már semmi nem állt útjába annak, hogy 1568 januárjában, Torda vármegye székhelyén elhangozzanak a „művelt nyugatot” évszázadokkal leköröző, híressé vált mondatok: „ne szidalmaztassék senki az religióért senkitől (...), mert az hit Istennek ajándéka, ez hallásból lészön, mely hallás Istennek igéje által vagyon.”

Istentől való ez a szándék vagy embertől? Embertől való ez a mozgalom, vagy Istentől?

Micsoda mondat ez a bölcs rabbitól! Nem tudom, hogy ti hogy vagytok vele, de én igencsak megtalálom magamat és egyházunkat is benne! Mintha saját kérdéseink szólalnék meg, mintha saját válaszainkat találnánk meg általa! Gondoljátok csak meg: 450 esztendeje a reformáció nemes virágai között olyanok vagyunk, mint a vadrózsa! „Nem vagytok keresztények!” – zengik egyfelől; „radikálisok vagytok” – halljuk máshonnan. Amerikában meg azt halljuk: „Túl keresztények vagytok!” Vagy: „Dávid Ferencetek színeváltozása a katolikus főpapságtól a lutheránus püspökségen át a kálvinista szuperintendensségig – fölöttébb gyanús!” „Az »Egy az Isten!« után vajon mi következett volna, ha börtönbe nem zárják túl szabad szellemét?”

Nem csoda, hogy némelyek elbizonytalanodnak – vajon Istentől vagy emberektől való ez a mozgalom, vajon az isteni úton járunk-e vagy csak gyarló emberi ösvényeken?

Testvéreim, sietlek megnyugtatni – 450 év után még vagyunk, tehát a gamálieli logika szerint Istentől való szándékunk és vallási mozgalmunk is. Talán kijelenthetjük: pusztán létünk a bizonyítéka annak, hogy unitárius vallásunk isteni ihletettséggű, mert Isten bízta rá eleinkre, de most már történelmi távlatokban szemlélve: ránk is, hogy az Ő üzenetét „unitáriusul” hirdessük a nagyvilágban! – Micsoda megbízás és micsoda felelősség is ez egyben!

És ne bizonytalankodjatok: nem vagyunk egyedül, nem vagyunk magunkra hagyatva! Az unitárius szándék, mozgalom és eszmeiség, nem a semmiből pattant ki, nem csak egy ember szellemi terméke! Dávid Ferencnek nagyszerű tanítómesterei voltak, akiket mi méltán nevezhetünk az unitarizmus korai hírnökeinek, bár a kor úgy tekintett rájuk, mint eretnekekre:

- Gondoljunk csak Ariusra, a IV. századi előjáróra (prezbüteroszra), akinek híres tana így szólt: Az Egy Isten Fia (Jézus) nincs öröktől fogva, nem egylényegű az Atyával, mert ő is Isten teremtménye, tehát nem lehet valóságos Isten. Ezt a jelenetet eleveníti meg Madách Az ember tragédiájában, amikor a Negyedik polgár kérdésére („Mondd, mit hiszel, a Homousiont, /Vagy Homoiusiont?”) a keresztények elmúlt két évezredének talán legnagyobb tragédiáját önti szavakba Ádám: „Óh, jaj, ne tréfálj! - hát egy i miatt is / Mehetni illy elszántan a halálba. És ismét Ádámmal mondjuk: „Valóban szörnyű bűn / Lehet, mi ily haragra gyűjthatá / Egyházát a szeretetnek!”

Áldott emlékü Simén pap bácsi mondta annak idején: „Ha töprengéseim és sejtéseim helyesek, akkor a mi unitárius hitünk Jézus után az áriánizmusban maradt meg 325-ből.” És hozzátette: „Én vállalom!”

- Nagy elődünk Rotterdami Erasmus, a jeles humanista tudós, az európai kultúra kiemelkedő alakja. 1516-os Újszövetség-kiadásában azt hirdeti, hogy az eredeti kéziratokra kell támaszkodni, és nem a kései betoldásokkal kell igazolni a teológiai felfogást. A szabad akarat hirdetőjeként meg végképp beopta magát a szívünkbe, de hát a hivatalos egyházi állásponttal szembemenni – tudjuk! – haireszisz, azaz eretnecség, és csak hosszú távon megtérülő „választás”, „döntés.”

- És elődünk volt a híres Miguel de Villanueva, avagy Szervét Mihály, „a forrófejű spanyol”, aki azon túl, hogy híres medikusként fölfedezte a kis vércsört, a niceai zsinat határozatainak legnagyobb bírálója volt, s háromságellenes nézeteiért Champel mezején 1553-ban, könyveivel együtt megégették! És bár ott is akadt egy Gamálieel Sebastian Castellio személyében, mégis hiába szólt, hogy „Egy embert megölni nem azt jelenti, hogy a tant védjük, hanem csak azt, hogy

megöltünk egy embert!” A szabad gondolkodónak, a másként hívőnek, a tantól eltérőnek halni kellett. – „De szellemét a tűz nem égeté meg!” – és ma már muzsika a fülünknek, amit a tudományos világból közvetít számunkra John Dominic Crossan, Marcus J. Borg és a történeti Jézus-kutatás.

Visszatekintve azonban úgy tűnik, hogy az áriuszi, erasmusi, szervéti szándék mégiscsak több volt egyszerű emberi tanításnál. Dávid Ferenc, Heltai Gáspár, Bogáti Fazekas Miklós, Blandrata György, Karádi Pál, és a többi 16. századi nagy elődünk az ő munkásságukból és példájukból inspirálódva végezte munkáját, folytatta a keresztény egyház radikálisnak mondott, eretnekségnek bélyegzett, újítással vádolt reformációját.

Hosszú, göröngyös utak bejárása után, ellenszélben ugyan, de létrejött az Unus Es Deus-t valló tanítás. Isten volt az ihlető, Jézus volt a sarokkő, és a Szentlélek az az erő, amely az egyházat létrehozta. Dávid Ferenc volt a kutató, az igazságot szenvedélyesen kereső szabad szellem. Magunkévá tettük Jézus radikális tanítását Isten országáról. A szeretetet hirdettük a szeretetlenség idején, a vallási türelmet a türelmetlenség közepe. Jézus nyomán megpróbáltunk a „második mérföld”, a „keskeny út”, a „ki nem taposott ösvény” vallása lenni. Sokszor az kellett, hogy az „adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené” elve mentén éljünk. Volt, hogy mint az őskeresztények, csak házaknál és rejtékhelyeken találkozhattunk. A „világ világossága”, a „föld sói” próbáltunk lenni, utat akartunk mutatni, új horizontokat megnyitni. Sokszor Zákéusokként távolról leskelődtünk, de mindig vizet adtunk a számariai asszonynak, és leültünk a bűnös asszony mellé. Voltunk tagadó Péterek, de aztán egyházat lehetett ránk építeni. Voltunk szálka a hatalom szemében, lettünk minőségre törekvő kettős kisebbség. Mindig is tetszett nekünk a prófétikus lelkület, talán ezért is voltunk sokszor a társadalom élő lelkiismerete. És mivel az értelem és az ész vallása is voltunk, nem csoda, hogy otthonra lelt nálunk Darwin, Dickens, Jefferson. De mivel a szív, a lélek és a szellem vallása is voltunk, ugyanígy miénk Bartók, László Gyula, vagy éppen Brassai. Ahogy Hobo mester mondta: „Ilyenek vagyunk, látod? – Nem is olyan szörnyű!”

Testvéreim, meggyőződésem, hogy van mondanivalónk a 21. században is! Kell egy vallás, amely a szerető Isten jóságát és gondviselését hirdeti. Kell még egy vallás, ami azt hirdeti, hogy Jézus Isten legjobb Fia, és tanítványi feladatunk az ő tanítása szerinti minőségi emberi életet élni. És olyan jó a Szentlélek ihlető erejét érezni, és ennek hatására hirdetni az Isten-egységet! Meggyőződésem hát, hogy ma is szükség van egy olyan vallásra, ami az életörömöt hirdeti; amelyik a jelenvaló világ felé fordul, amely az ember eredendő jóságát, jóra való készségét és akaratának szabadságát hirdeti, illetve az ezzel járó hatalmas felelősséget! Kell

egy vallás, még egy vallás, ami a Bibliára úgy tekint, mint Istent és az Ő, világban való munkásságát bemutató könyvgyűjteményére, amelynek kontextusában a keresztény közösség folyamatosan értelmezheti és újraértelmezheti önmagát, és amely révén a folyamatos Kijelentés a ma emberét ugyanúgy inspirálja, mint a valamikorit. Kell egy vallás, ami az evilági dolgokat az isteni szándék fényében szemléli, kell egy vallás, aminek a tanítása nyomán az egyház nem vonul ki a társadalomból, hanem alakulását megpróbálja aktívan befolyásolni. Kell egy vallás, ahol Istennek tisztelete kéz a kézben jár a neveléssel, kell egy vallás, amely „a műzsáknak és erényeknek” szenteli iskoláit, és ahol a „véka tudás mellé egy köből erkölcsöt” is bőkezűen mérnek. Kell egy vallás, ahol a nemzet és a klasszikus liberalizmus megférnek egymással, kell egy vallás, ahol a tudomány és népszolgálat a hit cselekvő dimenziója. A 21. században is kell egy vallás, amely megtartja a hívő, ám értelmes kérdéseket föltevő embereket. Ahogy a Simpson családban mondták rólunk: Ki mondta, hogy mi Jézus isteni eredetét tagadjuk? – Ez rágalom! Mi egyetlen ember isteniségét sem tagadjuk!

Isteni tehát, vagy emberi eredetű – ez itt a kérdés! Igen, van, hogy igencsak emberinek tűnik! Amikor letérünk a jézusi útról, amikor feladjuk a Dávid Ferenc-i radikalizmust, amikor behódolunk a napi politikának, amikor ellentmondunk saját alapelveinknek, amikor nem 1568 és nem a türelem egyháza vagyunk – igen, akkor nagyon is emberinek tűnik mind a szándék, mind a mozgalom, és elkap a megsemmisülés „iszonya és kicsinyes aggodalma.”

Mégis, 450 esztendeje vagyunk és létezőnk. Szeretném azt mondani, hogy mi vagyunk a Gamálielek, akik rendre intik a felindultakat, lecsendesítik azokat, akik mindenkit el karnak hallgattatni. Ó, bárcsak akkorák lennénk, és ilyen lenne a tekintélyünk! De nem, sokkal inkább azt érzem: mi vagyunk a karzatbeli ember, aki feláll, és annyit mond: Isten üzenetét hoztam! Volt, és lesz is olyan, hogy túlbuzgó egyháziak kivezetnek, de mi ennek ellenére, rendületlenül mondjuk: Isten üzenetét hoztuk!

Ha emberektől való ez a szándék vagy mozgalom, úgyis megsemmisül. Ha pedig Istentől, akkor legyen meg az Ő akarata az elkövetkező 450 évben is! Ámen.